

JOZEF TATÁR
Univerzita Mateja Bela (Banska Bystrica)

**LITERÁRNE VARIÁCIE SAMOTY A OSAMELOSTI, ZUZANA
BARIAKOVÁ, MARTINA KUBEALAKOVÁ, KRAKOV 2013.**

Monografia štúdií *Literárne variácie samoty a osamelosti* je jedným z dvoch kompletizujúcich publikačných realizácií národného grantového projektu VEGA č. 1/0440/11 s názvom *Tematizácia samoty vo vybraných textoch slovenskej literatúry*. Jeho iniciátori zo sekcie literatúry a literárnej vedy Katedry slovenského jazyka a literatúry Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici pod vedením H. Jakubíka tvorili hlavnú riešiteľskú kapacitu projektu. Obsahová štruktúra publikácie korešponduje s koncepciou vedeckého projektu, ktorý kľúčovo vychádza z literárnovednej reflexie a interdisciplinarity. Monografia štúdií je oprávnenou reakciou na výstupné bádateľské parciality, čiže na deficit výskumu danej problematiky v slovenskej literárnej vede – bez „velikášskych“ ambícií jej vyčerpávajúceho spracovania. Ide o súbor analýz a interpretácií najrozmanitejších podôb samoty a osamelosti vo vhodne vyselektovaných prozaických i básnických textoch z rôznych vývinových období a presahujúcich rámec slovenskej literatúry. Voľba liberálnejšieho publikačného priestoru umožnila popri akceptovanom zmocňovaní sa rôznorodých textových (literárnych) realizácií samoty a osamelosti presondovať, potvrdzovať i objavovať ponímanie týchto výrazných fenoménov života, ktoré ako témy či motívy sú odjakživa súčasťou umenia en bloc. Okrem vedúceho projektu – autora Predslovu – si aj ďalší autori „predinterpretácie“ a analogicky s filozofickými, psychologickými, sociologickými, náboženskými a inými dokumentmi form-

ulujú východiskovú tézu, že „samota nie je osamelosť“. Realizujú ju variantne – z pozície rôznych druhovo-žánrových a textových štruktúr a formou, napr. potvrdzujúceho – nekonfrontačného zdôrazňovania významu poznatkov antropologicky orientovaných vedných disciplín pre literárnu vedu a z nich vyplývajúcej a využíwanej „terminologickej korektnosti“ (K. Krnová), terminologického spresňovania a motívického rozširovania skúmaných fenoménov (Z. Ištvánfyová), nechýba ani exkurz do dejín odbornej reflexie samoty (P. Šedíková Čuhová), pozastavenie sa nad jej príčinami (V. Gašperanová) atď.

Na ponúknutý publikačný priestor zareagovali svojimi príspevkami autori z viacerých domácich a zahraničných vysokoškolských a vedeckých pracovísk. Jednotlivé pokusy o zmocnenie sa náročnej – viacdimeziálnej a z aspektu významov a foriem špecifickej témy – potvrdzujú vážny záujem autorského kolektívu o adekvátne vyriešenie stanovených cieľov – identifikácie variantov samoty a osamelosti v rovine témy a motívov (aj príbuzných), ako aj stavu tvorivej osobnosti, literárneho protagonistu, lyrického hrdinu atď. Aj keď monografický súbor štúdií svojím obsahom presahuje ciele pôvodného vedeckého projektu, t. j. prekračuje rámce slovenskej literatúry, neznižuje sa tým jeho výpovedná hodnota. Naopak, stúpa aj s reflektovaním „inonárodných“ literatúr (francúzskej, českej, poľskej, maďarskej, nemeckej), bez vývinových obmedzení (od staršej po súčasnú tvorbu), lebo umožňuje porovnávať skúmaný jav (javy) v rámci areálovosti, prípadne vyšších celkov.

Možno súhlasiť s tvorcami publikácie, že „pri takom komplikovanom a často rozporuplne interpretovanom fenoméne, akým samota nesporne je, sa ukázalo ako racionálne rozhodnutie netrvať na vytvorení nejakej jednotnej metodologickej platformy“. Otvorený a neregulovaný prístup k téme z hľadiska výberu ne/literárneho materiálu a výskumných orientácií umožnil autorom štúdií uplatniť vlastnú erudíciu, ktorá vy-

chádza z doterajšej vedeckej skúsenosti, alebo tvoriacej sa skúsenosti, pričom nemožno spochybníť osobné zaujatie témou, ako aj odbornú pripravenosť každého autora, hoci ide o ich bohatú varietu oscilujúcu medzi renomovanými vedcami a doktorandkami.

Jednotiacu literárnovednú orientáciu autorov funkčne dopĺňa vstupná štúdia C. Ébert-Zeminovej. Jej východiskový literárnohistorický, ale aj teoretický a umelecký materiál z francúzskej literatúry (M. Blanchot) s evidentným filozofickým a kulturologickým akcentom, po sérii príspevkov nachádzajúcich oporu v literárnych textoch, v publikácii uzatvára psychologické (B. Žitniaková Gurgová) a filozofické ponímanie skúmaných kategórií (D. Kováčová). Chrobákov záujem o samotu ako tému a stav autorského subjektu nekončí „poznámkami“ o všeobecnom – literárno-vývinovom hľadaní jej podôb, ale vrcholí analyticko-interpretáčnymi sondami do niektorých diel českej literatúry 19. a prvej polovice 20. storočia. Prvotný záujem I. Fica o variácie samoty a smútku v poézii viacerých českých autorov súčasnej českej poézie je po „prieskume terénu“ zúžený na P. Františka Lízna. A. Janiec-Nyitrai pri nazeraní na samotu ako hodnotu v cestopisnej tvorbe K. Čapka, Z. Herberta a S. Máraiho identifikuje dva prejavy samoty: samotu umelca a samotu cestovateľa, ktorých typickým atribútom sú vzájomné prieniky. J. Vlnka sa neuspokojuje s enumeratívnym poukazom na prítomnosť samoty a súvisiacich stavov (smútok, putovanie) v poézii slovenských Andrealistov, ale sa orientuje aj na spôsoby jej prekonania. V rámci motivickej štruktúry poézie fungujú ako dynamické činitele nadrealistickej poézie, ktorú autor podrobuje až minucióznej interpretácii a vhodne zvolenej komparácii s motívmi poézie Slovenskej moderny. „Sprievodný“ motív smútku a jeho prežívanie v básnických textoch J. Skácela s využitím kognitívnej metódy zaujal B. Manolová, M. Šimáková Speváková sa zase koncentruje na tematizáciu samoty v zbierkach V. Hronca, L. Šafranová

na potrebu „schúlenia“ ako formy introspekcie v básňach L. Bendzáka. Precíznou analyticko-komparačnou sondou do diel slovenského naturalizmu a expresionizmu J. Kuzmíková zisťuje kompozičné, fabulačné a motivické zhody, ale i rozdiely v uplatňovaní mužského (expresionizmus) a ženského princípu (naturalizmus). Za mimoriadne prínosné pre posudzovaný rukopis monografie štúdií považujem aj príspevky K. Krnovej (tematizácia osamelosti A. Bednára *Ad revidendum*, *Gemina Osamelý havran*) a M. Součkovej (tematizácia samoty v prózach J. Beňovej). Na obohatení literárnovedného poznania v oblasti umeleckých realizácií samoty a osamelosti sa podieľajú aj ďalší autori – Z. Ištvánfyová ich rozširuje o motív nostalgie a topos cudziny, P. Šedíková Čuhová ich ozvlášťňuje skúsenosťou z migrácie a existencie medzi dvoma jazykovo i kultúrne odlišnými svetmi, T. Kněžourková sleduje stvárnenie samoty v súčasných francúzskych autobiografiách autoriek Ch. Angot a A. Ernaux a V. Gašperanová literárnu problematizáciu materstva u súčasných slovenských prozaičiek.

Aj tento pokus o výraznejšiu kompletizáciu literárne spracovanej témy samoty a osamelosti potvrdzuje, že umenie odmieta definície, aby si nezahatalo prístup k slobodnému modelovaniu stavov či zážitkov, ktoré sprevádzajú bytie človeka. Monografický súbor štúdií *Literárne variácie samoty a osamelosti* nevypovedá síce o všetkom, čo sa týka významu, funkcie a recepčného účinku oboch skúmaných fenoménov života; to nebolo ani jeho cieľom. Na akceptovanej odbornej úrovni však rozširuje poznanie v duchu modernej metodológie, terminologického zjednocovania a nevyhnutnej interdisciplinarity. Ide o jedinečný, presvedčivý a kvalitný príspevok ku skúmanému javu, ktorý určite zarezonuje v širšej vedeckej a akademickej obci.